

Viktor Horsting, Rolf Snoeren, Viktor & Rolf,
kolekce podzim/zima 2003-04
Nepotřebnou nadměrnost v případě oblékání vnímáme
jednoznačně jako absurdnost. Proč v nás stejný dojem
nevvolá například nadměrný obytný prostor?

Minimální prostor jako dobrovolná volba

PAVLA MELKOVÁ

Hledání *jak* bez zabývání se *proč*

„... zdroj vědy jako moderního interpretačního mechanismu ... evropské civilizaci až dodnes odňal otázku proč a její ztrátu bohatě nahradil odpověďmi na otázku jak.“

(Tomáš Sedláček: *Ekonomie dobra a zla*, Nakladatelství 65. pole, 2009)

Otázkami minimálního prostoru se architektonická teorie i tvorba zabývají různě intenzivně v průběhu celého 20. i začátku 21. století. Tématem je nejčastěji minimální prostor ve smyslu životního prostoru, samostatnou oblastí je pak minimální prostor jako kategorie uměleckého směru minimalismu. Předmětem hledání však v podstatě nikdy nebyla otázka „proč“ minimální prostor (odpověď byla, zejména v minulosti, předem dána nutností – většinou na základě sociálních důvodů), ale pouze „jak“, tedy forma – způsob architektonického ztvárnění a realizace. Jako bychom v zaujetí formou zároveň zapomněli, že v současné době, kdy *proč* jako nutnost zvenku existuje v ubývající míře, je nejprve zapotřebí ho definovat, hledat a vytvářet, jinak hledání *jak*, tedy formy, se stane pouhou teorií, jejíž výsledky nenajdou v praxi využití.

Hledaná *proč* pro existenci minimálního prostoru bychom mohli rozdělit na daná a volená. Volená potom dále na volbu z hlediska *osobního zájmu* anebo *zájmu vyššího* (společenského, ekologického), kterému osobní zájem podřizu-

jeme (pouze zdánlivě, neboť vyšší zájem z dlouhodobého horizontu je ve skutečnosti zpravidla přínosem i pro zájem osobní). Současně lze volená *proč* rozdělit na přímé neboli primární důvody, tedy hlediska související s funkcí prostoru a skutečnými dopady jeho velikosti na život člověka, a důvody „*umělé*“, *nepřímé*, *druhotné*, kdy hlediskem rozhodování jsou kritéria s užíváním prostoru nesouvisející (móda, zástupný atribut postavení ve společnosti, investiční důvod apod.). V následující úvaze se zkusíme zabývat *volnými* *proč* a z nich zvláště důvody *nepřímými*. Neboť, ač jsou kritériem z racionálního hlediska těžce obhajitelným, viděno realistickým pohledem na skutečný stav dnešní společnosti jsou právě tyto důvody prostorem s širokými možnostmi.

Chceme-li najít *proč* jakožto důvod pro volbu minimálního prostoru, musíme se nejdříve pokusit pojmenovat ho z opačného pólu, tedy vysledovat současné a historické důvody pro volbu nadměrných prostor, které ve společnosti zatím vždy převládaly a převládají. S vědomím, že tato otázka úzce souvisí s obecnější problematikou; proč si pořizujeme všechny nadbytečné hmotné statky, kterými se obklopujeme, jejíž úhelný kámen spočívá v definování statků, které skutečně potřebujeme a nalezení důvodů pořizování si těch, které nepotřebujeme.

Podaří-li se definovat *proč*, můžeme se pak zabývat formami *jak*, od některých obecných principů po reálné historické a současné příklady, aby se i toto *jak* zpětně samo o sobě stalo dalším podpurným důvodem pro všechna *proč*.

Důvody jako svobodná individuální volba

Nepřímé neboli druhotné důvody volby nadměrných prostor, na jejichž opačném pólu leží důvody pro možnou dobrovolnou volbu prostoru minimálního

Reprezentace, luxus, móda

Vlastnění či užívání nadměrného životního prostoru je úzce spjato s všeobecným fenoménem nadbytku, přepychu a luxusu v historii lidské společnosti.

Vývoj dějin luxusu sleduje Gilles Lipovetsky ve své knize *Věčný přepych*. Zpočátku se přepych stal předmětem oslavy božstev, zprvu ve vztahu spojenectví, následně v hierarchickém poměru, kdy božstva stojí vždy výš než člověk. Změna nastala s příchodem státu a politické a náboženské hierarchizace společnosti. Zprvu v teokratických obdobích, jakmile se instance politiky prosadila jako řád božské podstaty, se společenská funkce přepychu konkretizovala v královských palácích, dokládaje blízký vztah

královského a božského kultu. Úměrně se zmaterializováním světového názoru a postupným vnímáním člověka jako středobodu světa, stává se přepych předmětem glorifikace i sebeprezentace samotného člověka.

„Jeden z hlavních důsledků konzumně-individualistické kultury je, že silně otrásla vztahem jednotlivců k ‚věcem‘ a k ‚nezbytnostem‘ ... Nikdo, nebo téměř nikdo, v našich společnostech nežije s cílem získat skutečně jen to ‚nejnezbytnější‘; s rozvojem spotřeby, zábavy a blahobytu se ‚nadbytek‘ domohl demokratického oprávnění, stal se legitimní touhou mas... Všude se místo tradičních postojů rezignace, smíření se s ‚osudem‘ a společenskými podmínkami prosazuje požadavek neomezeného růstu životní úrovně, hlad po novinkách a značích prestiže, právo na kvalitu, krásu a zábavu. Postmoderní doba je dobou zrušení starých třídních tabu, eroze zábran týkajících se náročné spotřeby. Každý mladý člověk dnes pokládá za normální přístup k ‚módním‘ značkám, fascinace spotřebou, značkami a heslem ‚Víc a ještě víc‘ překračuje hranice společenských tříd. Dříve ‚zapovězený‘ přepych nahradilo heslo: ‚Proč bych si neměl dopřát přepych i já?‘“

(Gilles Lipovetski: Věčný přepych, Prostor, edice: Střed, 2005)

Téma nadbytku neboli luxusu se kontinuálně objevuje od primitivních společností po současnost, avšak zatímco dříve byl přepych výsadou malé skupiny privilegovaných, v současnosti se stává dostupným (a vyžadovaným jako samozřejmé právo) pro masovou část společnosti. I v současné době je nadbytek předmětem reprezentace. Fungování reprezentačního efektu ovšem ze své vlastní podstaty závisí na hodnocení toho, jemuž je prezentováno, tedy v tomto případě společnosti. Míra reprezentativnosti tedy není vlastností samotné reprezentující věci, nýbrž je dána subjektivním a proměnlivým názorem společnosti, a její podoba se zároveň často odvíjí od hledisek zcela iracionálních, jako jsou móda, nápodobivost, či jakási převzatá danost, jejíž kořeny ani smysl nejsou ve skutečnosti známé. Platí-li však toto pravidlo, lze ho potom také, v duchu „účelu světícího prostředky“, použít i ve zpětném směru. Kdyby se ve společnosti podařilo vytvořit všeobecně akceptovanou atmosféru, kde minimální životní prostor může být i znakem elity společnosti a zároveň atributem módnosti, stal by se tento minimální prostor předmětem reprezentace, tedy předmětem žádaným. Minimální prostor může být výjimečný, atraktivní, vybraný a přitažlivý.

Postavíme-li životní prostor a jeho velikost například do kontextu módnosti, můžeme si představit srovnání s ostatními hmotnými statky podléhajícími módnímu hodnocení. Rychle zjistíme, že takřka u všech ostatních objektů naplňujících životní potřeby člověka je minimalizace velikosti přímo úměrná pojímům módnosti, reprezentativnosti a žádanosti. Vývoj jednoznačně spěje k minimalizaci velikosti u elektroniky, strojů, přístrojů či předmětů osobní spotřeby. Zajímavé je také

uvědomit si, že zároveň tam, kde nadměrnost zatěžuje naši vlastní osobu, například u předmětů, které musíme nosit při sobě, považujeme za samozřejmé svoje tělo a energii šetřit a vyžadujeme rozměrovou a hmotnostní minimalnost. Absurdní představit si například poptávku po nadměrně objemných oděvech. Výjimkou s deformovaným vnímáním vztahu velikosti a skutečné potřeby jsou automobily.

„Vášeň přepychu neživí jenom touha být obdivován, vzbuzovat závist a být uznáván druhými, protože ji nese touha obdivovat a vážit si sám sebe, těšit se ze svého elitního image. Právě tato dimenze narcistního typu dnes převažuje. ... Jestliže jedna tendence postmoderní dynamiky k individualismu vede k životu ‚sama pro sebe‘, k menší závislosti na názoru druhých a většímu důrazu na vnitřní pocit, druhá tendence nutí srovnávat se s druhými, abychom měli silnější pocit vlastní existence, mohli dát najevo svou jedinečnost, vytvářet pozitivní obraz sebe sama pro sebe sama, cítit se privilegiovanými a odlišnými od druhých.“
(Gilles Lipovetski: Věčný přepych, Prostor, edice: Střed, 2005)

Mocenské hledisko

Ve většině společností, po většinu jejich historických etap, je prostor, ve smyslu životního prostoru i veškerého územního prostoru, předmětem snahy o ovládnutí, vlastnění a kontrolování, jakožto prostředku moci. Cesty k ovládnutí prostoru vedou od historických práv, přes tržně ekonomické vztahy až po válečné konflikty. Znamená to, že tam, kde jsou stavební objekty – které narozdíl od mobilních předmětů mají relativně trvalou povahu – jedním z prostředků vymezení vlastněného a ovládaného prostoru, je primárním měřítkem jejich hodnoty kvantita a velikost.

Tržní hledisko

Ve většinové praxi současné komerční výstavby je primárním důvodem jejího vzniku převážně ekonomický zisk. Z hlediska zkoumání poptávky po minimálním prostoru je zajímavá situace zejména ve výstavbě bydlení. Hlavním developerským motivem pro stavbu obytných projektů je prodej či pronájem s maximálním možným ziskem. Sociální výstavba realizovaná státem dnes téměř neexistuje. Protože určujícím kritériem ekonomické hodnoty bytu je v současnosti stále především cena za m² plochy, pouze druhotně modifikovaná cenou lokality a kvality objektu, mohla by developerským důvodem k realizaci minimálních prostor být „módní“ poptávka po malých, ale o to kvalitnějších prostorech, po minimálním bytě jako jakémisi fenoménu, a ochota za metr takového prostoru zaplatit vyšší cenu.

Přímé důvody

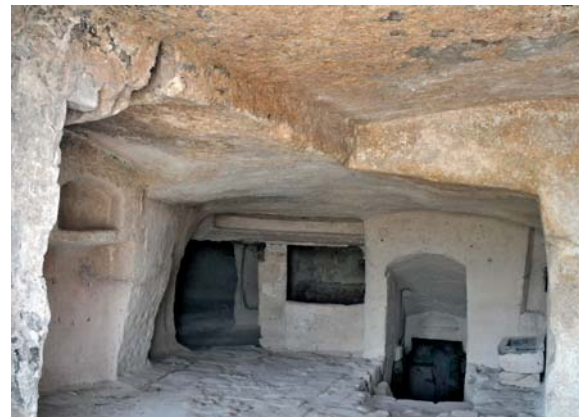
Osobní racionální hledisko

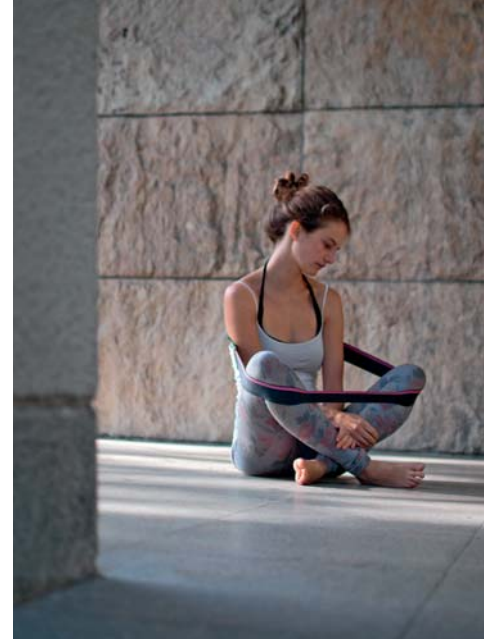
V současné blahobytné společnosti, kde zajištění základních existenčních podmínek již

není hlavním nosným tématem, je osobní hledisko volby jednotlivce zpravidla vedeno touhou po dosažení osobního štěstí, či spokojenosti. Volba podoby, cíle a prostředků cesty k této spokojenosti je však spíše tápáním a často mylnou iluzí vedoucí vychýleným směrem. V dnešní době jsme na všech frontách přesvědčováni, že hlavní cestou vedoucí ke štěstí je větší blahobyt, cílem i prostředkem tohoto blahobytu pak je především vlastnění většího počtu větších materiálních objektů. Ponecháme-li stranou otázku, do jaké míry se vůbec toto materiálně, realizované například formou bydlení či pouhého samotného vlastnění objektů, na spokojenosti či štěstí podílí, je zajímavé položit si otázku, proč v oblasti bydlení je jako samozřejmý axiom, jehož kořeny ani zdůvodnění nikdo nehledá, akceptována představa, že větší dům rovná se lepší dům. Už čínský myslitel 6. století př. n. l. Lao-c vyslovil později často citovanou myšlenku, že: „Vlastníme-li více než tři věci, začínají vlastnit ony nás.“ Později pak Friedrich Nietzsche v knize *Tak pravil Zarathustra* říká: „Kdo málo má majetku, tím méně je majetkem jiného: pochválena buď malá chudoba.“

Pokud bychom měli ideální velikost užívaného prostoru hodnotit skutečně racionálně, zjednodušeně tak můžeme učinit podle kritérií týkajících se obecných hlavních vlastností architektury, tedy funkčnosti a estetiky. Funkčnost by měla být stěžejním kritériem pro definování přiměřeného prostoru, tedy prostoru nenadměrného i nepodměrného, přičemž pojem přiměřený prostor v této stati poněkud nepřesně nahrazujeme pojmem minimální prostor. Přiměřený prostor je takový, který splňuje všechny úměrné požadavky na kvalitu života v něm se odehrávajícím. Všechny ostatní nároky pak lze zahrnout do kategorie nadstandardního, luxusního a zbytečného anebo do kategorie v podstatě pouze nesmyslného, tj. nepřinášejícího dokonce ani žádné kvality navíc. A i když se na první pohled kategorie nesmyslného může zdát být prázdnou či okrajovou, při bližším zamýšlení se nad konkrétními projevy z oblasti současné výstavby s překvapením právě zde najdeme hojnost zastoupení. Minimální prostor zároveň není totéž jako malý prostor. Je to vždy ten nejmen-

Bydli ve skále, Matera, Itálie (foto Pavla Melková)
Středověké domy vytesané do skály, které byly obývány až do padesátých let dvacátého století.

Gion Caminada, Dívčí internát pro klášter Disentis

Do objektu schodiště umístěného ve středu dispozice je kromě výtahu kompaktně integrována kuchyňka a především jakési malé společenské „doupě“, oblíbené místo trávení času.

Chairless Vitra (foto Kryštof Melka)

Židle bez židle. Dotýkání se hranice minimálnosti blíží se nule.

ší prostor, který splní plnohodnotně všechny smysluplné nároky, nikoli však ty umělé, nesmyslné či mylné. Je to prostor, kde není nic navíc. Minimální je v tomto případě synonymem pro ne-nadměrné a ne-nadbytečné.

„Při hledání toho, co je přiměřené, se zase odkrývá nová hierarchie věcí, jež v sobě obsahuje malé i velké.“

(Mies van der Rohe)

Většinou také platí úměra velikosti užívaného prostoru a množství péče o něj. Tato péče je pak definována (kromě ekonomických nákladů) především množstvím času, který je, i když si to často neuvědomujeme, jednou z hodnot pro náš život nejcennějších. Nemluvě o množství času věnovaného shánění ekonomických prostředků nutných již k samotnému pořízení tohoto prostoru.

Existuje také řada psychologických a sociologických teorií, podle kterých je život ve větším prostoru v konečném důsledku příčinou spíše negativních psychických prožitků a dopadů. Psychologové se například domnívají, že vlastní pokoj může být pro malé dítě ve skutečnosti frustrující.

Samozřejmě nelze zapomínat ani na opačné aspekty velkého prostoru mající vliv na kvalitu života, jako je například možnost soukromí. Virginie Woolfová ve své knize *Vlastní pokoj*, v níž se zabývá postavením ženy spisovatelky v devatenáctém století, říká: „... *Souviselo to nějak s tím...že rodina ze středních vrstev vlastnila na počátku devatenáctého století jen jediný obývací pokoj? Když žena psala, musela psát ve společném obývacím pokoji ... Jane Austenová psala tímto způsobem až do konce svých dnů. Její synovec říká ve svých vzpomínkách: „Je překvapivé, jak toto vše dokázala, protože neměla žádnou samostatnou pracovnu a většinu práce musela odvést ve společném obývacím pokoji, kde byla terčem všemožných a neustálých vyrušení. Pečlivě dbala, aby její činnost nevytlačila služebnictvo, návštěvníci anebo kdokoliv jiný, kdo nenáležel k rodině ...“*“ (Virginie Woolfová: *Vlastní pokoj*, One Woman Press,

2000). Problém soukromí však s velikostí souvisí méně, než by se mohlo na první pohled zdát. Možnost soukromí je samozřejmě jedna z vlastností, kterou musí ideální minimální prostor dokázat naplnit, nicméně soukromí ve smyslu uchýlení se jednotlivce do absolutního, především optického, zvukového a prostorového oddělení od okolí je vytvářeno především sofistikovanými způsoby dělení prostoru, a to nikoli pouze tradičně v jedné výškové úrovni, ale napříč všemi třemi rozměry objektů. Zřetelná je často nesmyslnost nevyužívaných velkých prostorů v některých současných novostavbách. Kdyby se do místností umístilo zařízení, které by zaznamenávalo do mapy místnosti jednotlivé zóny a délku času, který v konkrétním místě lidé strávili, ukázalo by se, že obývají jen několik, v zásadě malých, míst. Kvalita velkého prostoru, kromě jeho reálné využitelnosti sice skutečně spočívá také v pocitu, že se okolo člověka nachází velký – velkorýsý – prostor; tento pocit je ale zprostředkován pouze vizuálně. Ve skutečnosti se ho nedotýkáme, nejsme v něm obsaženi v celé jeho velikosti. Pocitu velkého prostoru okolo člověka lze proto dosáhnout také přesahem do okolních prostorů, viděním těchto prostorů či pouhým věděním o nich. Průhledy z menšího prostoru do sousedního, pak do dalšího, až k přesahu pohledu mimo objekt. Součástí „našeho“ prostoru se tak stává sousední prostor; sousední dům, zahrada, ulice, město, krajina. A nebe, tento prostor nad námi, na který nesmíme zapomínat, neboť je pokračováním nejneomezenějším. Souvisejícím a zásadním momentem pro kvalitu minimálního prostoru je také svoboda. Samotná svoboda volby tohoto prostoru a – především – svoboda z něj odejít do prostoru jiného.

Nabízí se také pokus definovat ideální minimální prostor číselně v m² plochy. Toto vymezení je však spíše zavádějící, neboť pro kvalitu prostoru jsou ve skutečnosti rozhodující zejména vlastnosti jeho trojrozměrného uspořádání a návaznosti na prostor okolní. V architektonických teoriích, zejména třetí čtvrtiny

dvacátého století, se objevuje řada pokusů o definici minimálního bytu, respektive minimálního životního prostoru. Karel Teige například hledal vodítko v nautické „architektuře“, v dané době oblíbeném inspiračním zdroji architektů. *„Kabiny transatlantiků mají plochu přibližně 7,5 m² – 9,5 m², luxusní kabiny 14 m²“* Podle dat Evropského statistického úřadu zveřejněných v únoru 2011 žije 17,8 procent Evropanů (27 procent Čechů) v „nevyhovujícím obydlí z hlediska životního prostoru“. Za nevyhovující je obydlí považováno, pokud každý člen domácnosti nad osmnáct let nemá vlastní místnost, plocha místností zde přitom nehraje roli. Tento způsob hodnocení tak operuje spíše s pojmem míry soukromí než velikostí životního prostoru, která jak jsme již zmínili, s velikostí vždy nutně přímo nesouvisí. Přesto by však tato data mohla vyvolat dojem, že v současné situaci všeobecného ekonomického poklesu a s ním souvisejících sociálních problémů, není otázka nadměrnosti životního prostoru aktuální. Z hlediska perspektivy pohledu celé výše uvedené úvahy je tomu však spíše naopak. Případný současný pokles reálné velikosti životního prostoru totiž pravděpodobně není způsoben důvodem „zvenitř“, tedy dobrovolnou volbou na základě změny hodnotového systému, ale právě pouze ekonomickým tlakem zvenčí. Zároveň je potřeba zdůraznit, že právě změna hodnotového systému a způsobu vnímání a zpracování potřebné (tedy chtěné) velikosti životního prostoru, může významnou měrou pomoci i při konkrétním řešení jeho reálného či domnělého nedostatku vyvolaného ekonomickou a sociální situací.

Hledisko racionální „nadosobní“

Jako střeoevropané patříme mezi dvacet procent obyvatel planety, kteří spotřebovávají osmdesát procent planetárních zdrojů. Podle bodového indexu ekologické stopy, který převádí data spotřeby jednotlivce na teoretické množství spotřebované plochy planety a jeho poměru k indexu udržitelného rozvoje, má každý člověk v současné době v průměru

k dispozici na rok 2,1 globálního hektaru, aby nežil na ekologický dluh a vývoj na Zemi byl udržitelný. Průměrný Čech v současnosti spotřebuje 5,3 globálního hektaru, v USA je toto číslo 9,0 ha, v Pákistánu 0,7 ha. I když způsob bydlení a veškerého užívání budov je pouze jedním z mnoha způsobů odčerpávání těchto zdrojů, jedná se o oblast zásadní. Množství spotřebovaných energií nezávisí samozřejmě pouze na velikosti domu, velkou roli hraje například míra inteligence použitých technologií, nicméně velikost zde vždy je téměř přímou úměrou. Mohlo by se tak stát, že naše generace zanechají potomkům velké domy, ve kterých si ale nebudou mít čím rozsvítit.

„Pravda je, že v našem severozápadním cípu světa jsme za poslední zhruba půlstoletí, co uplynulo od druhé světové války, dosáhli fantastických životních podmínek. Zároveň s nárůstem bohatství však stále většímu počtu lidí pomalu dochází, že život v ráji nám nepřinesl štěstí; jsme trochu ufnukaní a frustrovaní, mentálně podvyživení a bloudíme bez cíle... My, kteří máme to štěstí být na světě na počátku třetího tisíciletí, žijeme objektivně viděno v ráji. ‚My‘ v této souvislosti bohužel nezahrnuje celé lidstvo, nýbrž jen jeho nejbohatší pětinu, něco přes miliardu lidí, tedy globální střední třídu. My, co žijeme ve vilových čtvrtích globální vesnice, co máme připojení k internetu a mobilní telefon, přemýšlíme, co si dáme k obědu, a sníme o úžasné dovolené. Nikdy předtím nemělo tolik lidí takový luxus – tolik věcí, tolik příležitostí k zábavným volnočasovým aktivitám, tak dobré zdraví, takovou možnost volby, tak vysokou předpokládanou délku života. Úplně obyčejní lidé si užívají materiální úroveň, která ve většině oblastí převyšuje životní standard šlechty před sto padesáti lety.“ ... „S rájem se pojí dvě obecné vlastnosti, které se hodí zmínit. Za prvé – a to se týká všech rájů na zemi – víme, že nemohou trvat věčně. Za druhé, a to se týká speciálně našeho ráje, víme nyní, že objektivně rájské podmínky nečiní obyvatele ráje nutně šťastnými ... Máme vše, ale to je vše, co máme.“
(Thomas Hylland Eriksen: Syndrom velkého vlka – Hledání štěstí ve společnosti nadbytku, Nakladatelství Doplněk, 2010)

Objektivní důvody zvenčí

Polodobrovolné důvody

Samostatným, jakýmsi polodobrovolným způsobem volby minimálního prostoru jsou důvody dané zvenčí, nicméně vzniklé plánováním, tedy zvenčí nikoli jako objektivní danost, ale jako volba širší společenské skupiny s ambicí se jakousi objektivní daností stát. O takovéto plánování „zvenku“ se pokoušela architektonická uskupení, manifesty a kongresy především v meziválečném a poválečném období. Otázkou minimálního životního prostorového minima se jako součásti celkové problematiky bytové výstavby více či méně zabývaly všechny kongresy CIAM, které probíhaly od roku 1928 do roku 1958, jmenovitě pak byl tomuto tématu přímo věnován kongres Die Wohnung für das Existenzminimum ve Frankfurtu roku 1929.

Ve většině případů tohoto období je však hledání minimálního prostoru reakcí na tlak zvenku; nedostatek pozemků, nutnost vyřešení bydlení pro velké množství lidí v krátké době, ekonomická krize apod. Podstatou práce tudíž není otázka výhod, smyslu či krásy minimálního prostoru, ale pouze hledání způsobů a podob, jak minimálním prostorem (daným nutností) vyřešit maximum existenčních potřeb obyvatel. Znamé zkušenosti však ukázaly, že tento způsob plánování téměř nefunguje. Problémem většiny těchto teorií byly nepřehlédnutelné prvky totalitarismu, levicového protikulturismu a zároveň paradoxně i odklon od reality. I když východiskem řady manifestů bylo odhodlání vycházet právě z reality a řešit její problémy, praxe ukázala, že v okamžiku vstupu faktoru živého člověka s jeho složitými nepředvídatelnými povahovými vlastnostmi, emocemi a reakcemi přestávají, do té doby dokonale držící teoretické konstrukce, fungovat.

Specifickým příspěvkem českého koloritu k tomuto tématu byly teorie levicové avantgardy z meziválečného a raně poválečného období, jejímiž představiteli byli např. Jiří Kroha, Jaromír Krejcar či Ladislav Žák. Extrémní názory, které dnes můžeme považovat za spíše kuriózní, prosazoval především Karel Teige, v jehož teorii je racionalizace bydlení ztotožněna s myšlenkou maximální kolektivizace nikoliv pouze formy bydlení, ale i života v něm. Různé utopistické teorie, objevující se převážně v 19. století a první půli 20. století – je zajímavé uvědomit si, že od té doby se téměř nevyskytují – operující s teorií jakéhosi zvenčí organizovaného uvědomění celé společnosti, nikdy nezaznamenaly širší praktický úspěch, spíše naopak. Je tedy potřeba reálně si přiznat, že pokud má či může dojít k nějaké změně vnímání, v našem případě na téma velikosti užívaných prostorů, musí tato změna přijít zevnitř, skrze vnímání jednotlivce. Jinou otázkou samozřejmě je, do jaké míry změna zevnitř může být ovlivněna „inspirací“ zvenku.

Důvody jako objektivní danost

I když tato kategorie, do níž spadá sociální a existenční nedostatek, katastrofy přírodní

Ulice Barcelona (foto Pavla Melkové)

Minimální šířka ulice může být za jistých okolností vnímána jako příjemná. V případě této ulice v Barceloně pozitivní roli sehrává otevřené vyústění ulice směrem k prostoru kostela.

či válečné anebo hrozba katastrofy ekologické (která zatím přes všechny varovné signály stále spadá spíše do oblasti pohledu do budoucnosti), patří k důvodům nejelementárnějším, v části světa ve které žijeme, je v současnosti přeci jen kategorií okrajovou. A to i s ohledem na řadu aktuálních katastrof z poslední doby, v jejichž stínu může být zabývání se myšlen-

Sou Fujimoto, House H

Japonští architekti jsou mistři tvorby minimálního prostoru. Typickým prvkem je využití vertikální prostorovosti, umožňující vytvořit velkorysý prostor na minimálním pozemku.

Yasuhiro Yamashita, Atelier Tekuto, Dům Oh

Jo Nagasaka, Schemata Architecture Office, Dům 63.02°

Yasuhiro Yamashita, Atelier Tekuto, Dům Reflection of the Mineral

kou dobrovolného vyhledávání minimálních úsporných prostor cítěno jako přeintelektualizovaná hříčka. Neboť bývá pravidlem, že jakmile se společnost oklepe z nejhorsího, rychle zapomíná na těžce nabytou zkušenost existenciálního základu a záhy vklouzne do dřívějších kolejí.

Tato čistě objektivní danost nicméně není předmětem tohoto textu, který by se chtěl zabývat především zkoumáním volených důvodů vyhledávání minimálního životního prostoru.

Hledání proč i jak v realizovaných příkladech

Odpověď na otázku proč (a zároveň poučení jak), můžeme hledat v různých příkladech minulosti.

Jedním ze základních ideových příkladů, podložených široce souvisejícím proč a praxí definovaným jak, jsou například mnišské cely v klášterech. Za touto volbou minimálního životního prostoru primárně stojí hodnotový systém, tedy minimální až nulová hodnota přikládána hmotnému světu jako takovému. Zároveň však, zčásti podvědomě, zčásti plánovitě, je tento prostor ideálním pro cíl činnosti, která by se zde měla odehrávat. Velikost, vybavenost a vlastnosti cely by měly svojí mírou maximálně umožňovat hlubokou duševní činnost, aniž by ji nadbytkem čehokoli hmotného rušily. Pokusíme-li se, s vědomím neodčitelnosti duchovního obsahu, vysledovat obecné vlastnosti prostoru cely, přenositelné na ideální minimální prostor, objevují se pojmy jako: Spojení s okolním světem a kvalita tohoto světa. Ticho, klid, primární substance světa – příroda. Soukromí. Bezpečí. Klidné pozadí pro obsah, v tomto případě pro duševní rozjímání, tj. takové prostředí,

které umožňuje, ale neruší a eventuálně napomáhá. Vědomí dalšího volného prostoru za hranicemi cely a především svoboda tento prostor užívat. Naprostá absence demonstrační hodnoty prostoru a věcí v něm umístěných. Jasná definice činností, jejichž vykonávání by prostor měl umožňovat.

Vysoce kultivované příklady můžeme nacházet v japonské společnosti a to jak v moderní, tak i historické architektuře. Synergií tradiční historické kultury prostoru a vlivu extrémně vysokých cen pozemků v současných městech došlo ke vzniku vytříbené schopnosti architektonické tvorby minimálních prostor. Historickým příkladem, kdy hledání minimálního prostoru je součástí samotné filosofie funkce a smyslového obsahu tohoto prostoru, je tradiční japonský čajový dům.

Max Bill, Nekonečná plocha, 1953-1956, Antverpy, Openluchtmuseum voor Beeldhouwkunst Middelheim
I malý prostor může být nekonečný.

Změna hodnotového vnímání – možnost nebo utopie?

Ambice úvahy o hodnotách minimálního prostoru nespočívá v představě jakési masové osvěty, jejímž výsledkem by bylo kolektivní prozření, hromadné prahnutí po minimálním životním prostoru a odvracení se od nadbytečného a jež je zjevně nereálnou utopií. Ve společnosti, která je většinou založena na ekonomických pravidlech a hodnotách, by se jakkoli zásadnější většinová změna vedoucí k takovému posunu vnímání hodnot musela pravděpodobně odehrát současně na poli ekonomického vlivu.

Cílem je poukázat na neviděné a opomíjené hodnoty minimálního prostoru, stejně jako se dotknout významu minimálnosti v životě člověka a společnosti v obecnějších souvislostech a připomenout možnost změn hodnotového vnímání vlastněného či užívaného prostoru, kdy vedle ekonomických a od nich se odvíjejících reprezentačních měřítek by mohly a měly být uplatněny další hodnotové systémy, přičemž se tyto změny mohou významně projevit i na samotné architektonické tvorbě prostoru.

Rozhodnutí volby minimálního prostoru nemusí být z nutnosti, z nedostupnosti prostoru většího, ale může být řešením chtěným, vycházejícím z vědomí o skutečných kvalitách minimálního prostoru.